

Vad év évada

Mégis, kinek a színháza?

Hamleti kérdés előtt áll a magyar színház is: „Lenni vagy nem lenni”. A látszatlét sem tetszhalál: igaz! A halotton is nő még haj, köröm... Mintha-színházak mutatnak be habkönnyű ostobaságokat, rutinnal megoldott — lelket véletlenül sem karcoló — „drámákat”, újabb és újabb ó- és újszövetségi nagyoperetteket Krisztus-bonvivánokkal, vagy Mária primadonnákkal, József buffókkal. Nő a haj, a köröm. De amikor életjeleket kellene fel és kimutatni, mondjuk az évad seregszemle-fesztiváljára, a válogató fővárosunkban már képtelen ezeket nagyszínházi méretekben felfedezni, csak szobaszínházakban. S vidéken. De néhány városban a jövő évadra már fogyóban az oxigén.

Az ok nem pusztán pénzügyi. Rossz az erőt mímelő hatalom lelkiismerete. Görcsben van egy egész ország, amíg ki nem mondatik, hogy nem volt minden árnyalatlanul fekete (vörös) az eltelt fél évszázadban — ha igen, akkor csaknem minden munkaképes korú magyar állampolgár kollaboráns volt miniszterelnöktől segédmunkásig —, vagy amíg a korosabb vezető nemzedék, mely eddig is zsíros, félszíros állásokban, kitudntetéseket élvezve „állt ellen” a „bolszevizmusnak”, átadja a hatalmat a be nem sározdott nemzedéknek.

Sem erre, sem arra nincs remény. Egy rossz ismeretű hatalom pedig — Shakespeare óta tudjuk — eszközeiben nem válogatva (lásd a spicli-listás politikai zsarolást napjainkban!) energiájának javát „lényegtelen” pozíciójához megörzészére fordítani. A kultúra — mely a jövőnek dolgozik a jelen szövetéből — ilyenkor peremlétre szorul. A törődés kimerülne látszik néhány személyszerében; ennek során a frekvenciát intézmények élére a szakember helyébe „a mi kutyánk kölyke” kerül. (Hanglemezgyár, Filharmonia, Nemzeti Színház, stb.) A színházügy is rábizatik egy belsőépítészből avanszált államtitkárhelyettesre.

Ebben a mostoha helyzetben két dolgot lehet tenni. A rossz színház azt adja, hogy nem nyomasztja semmi: csak csog erről a semmiről, vagy görög tüzeket kápráztat. A jó színház azt teszi, amit addig is tett: tükröt tart a világnak. Alkalmat teremt a szembesülésre. Tükröz szerepének a Csiky Gergely Színház — kockázatot vállalva — a tüntetés óta mindig eleget tett. Nem vakotás ez az üveg ma sem. A kor arculatát mutatja nem kétes értékű rapid darabokkal (*rapid*: kifejezés a gyorsra, kirugásokra az említett államtitkárhelyettesről), hanem olykor a ma jelenségeire rímelő művekkel, mint Calderón drámája. (Dürrenmatt „tegnapi” Nagy Romulusát azért nem említem, mert az előbemutatót nem láttam, bár a róla szóló beszámoló alapján úgy vélem: van mondanója *ide*.) Melyek voltak azok a múlt évadi előadások, amelyekről kódolt és nyílt alkotói üzenetet — olykor elemzés-szerűen pontos látleletet — kap a néző? Számomra elsőrendűen az említett spanyol mű, *Pedro Calderón de la Barca* Az élet álom című drámája volt ilyen. A legkevesebb *Anouilh* „hajánál fogva előrangot” akármije, a Szeret, nem szeret. *Babarczy László* Calderón XVII. századi szin-

Jelenet a Valahol Oroszországban című darabból

művével rendezőként is élénk tisztázza a barokkvégi, de annak jegyeit mutató darabból azt amiért itt és most bemutatandó. Azt a súlyos alkotói, gondolkodói figyelmeztetést, hogy bocsájthatatlan bűn, ha a hatalomtól távolított, majd magának is váratlanul trónra került személy(ek) regnálásuk megszilárdításához ugyanazokat a nemtelen módszereket, eszközöket veszik igénybe mint elődei(k). Az ilyesfajta kurzusváltás először az ellenvéleményt nyíltan hangoztató értelmiség margóján kívülre iktatásával kezd — a darabban egyetlen áldozat van, a sziporkázó intellektusú Clarin —; folytatja paranoiává romló gyanakvásában azokkal, akik a kockázatot vállalva hatalomra segítettek. A bemutató óta zajló folyamat — melynek legdurvább állomása a már említett újnőklistával való zsarolás napi politikai célok eléréséhez — azt bizonyítja számomra, hogy volt, s van létjogosultsága az alkotói/gondolkodói figyelmeztetésnek, melyet erőszakoltság nélküli rendezői utalásokkal — az éppen akkor tapasztalható társadalmi országvezetői elégtelenségekre — mélyített el Babarczy László, ahogy egykor a III. Richárdban is tette. Az külön dolgozat témája lehet egyszer valamely színházesztétától, hogy a rendező életművében milyen különleges helye van azoknak a drámáknak, melyekben fontos szerep jutott a /láz/álmoknak. (Vallejo: Az Alapítvány, Molnár: Liliom, Calderón: Az élet álom.)

Akik látták, azok nem tartják furcsának, ha a jelennek üzenő előadások közé sorolom *Buday Dénes* avittacska Csárdás operettjét. *Bezeredy Zoltán* rendezőként már bizonyította, van ezekkel a porfede művecskékekkel — lásd 3:1 a szerelem javára, illetve Erdélyi Miklós vandnacionalista darabjának főiskolai, paródiakénti felfogása — aktuális mondanója a jelennek arról a szellemi pestisről, melynek betegét gyógy módként igyekeznek terjeszteni ragályukat, miszerint úgy juthatunk „minden világok legjobbikába”, Európába, ha visszaballagunk a húsz-harmincas évek cifra szűrős, másrészt díszmentés übermensch hazaffyságának annyi bajt, romlást ránk idéző eszméihez,

gyakorlatához. Nagy kár, hogy ezúttal az anyag ellenállt az alkotói szándéknak, sőt némi túlrendezettség volt érzékelhető; ez is hozzájárulhat ahhoz, hogy a szándék — a giccsember mint eszmény kiröhögése — nem teljesült ki, sőt a darabban eleve benne cédálkodó giccsek kerelkedett felül. *Zsámbéki Gábor* húsz éve „eloroztá” *Ács János* elől azt ami most politikai értelemben is üzenetértékű lehetne: váltsák fel friss szemű és szellemű fiatal generációk az ugyan demokratikusan választott, de előző érák mintáin iskolázódott nemzedéket. Így is figyelemreméltó, hogy — amint e hasábon olvasható volt — a kaposvári Sirály azt fogalmazza meg, mennyire idegen bolygóként léteznek (létezőnk) egymástól, s nem egymás fényénél meglevő csillagokként. Továbbgondolva ezt, úgy vélem, érvényes ez a rendező és a társu-

Csehov Sirályából egy részlet

A Biborszínű virág című gyermekdarab egy jelenete (Fotó: Lang)

lat viszonyvilágában is. (A lap kritikusa megelőlegezte azt, ami a tévéközvetítés idejére érett be: az érzékeny színészi alkotást. (Ácsnak és a társulatnak mintha egy idő óta nem volna egymás számára más mondanója. A rendezőt a kortárs magyar és európai színházművészet tragikus nagy alakjának tartom, aki megalkotta a kaposvári színház történetének nemzetközi díjzóna-aranyesőben fűrésztöltött, legjelentősebb előadását, a Marat halálát. A megismételhetetlen nyomasztó súlya alatt roskadozik évek óta; a szolnoki Sötét galambbal (Örkény-dráma) sikerült még egyszer felmagaslania, de művészi válsága tartósan bizonyult. Búcsúzól őszintén kívánom: találja meg önmaga békéjét, s dolgozzon sikerrel az egyetemes színházművészet gazdagítására. Hiszen — tapasztalhattuk — fél lélekkel is jobb színházat csinált Csehov drámájából mint egyidejűleg a miskolciak.)

Csehov... A Valahol Oroszországban úgy indult, hogy

végig a Három nővér irónikusra vett változatát látjuk. Csak az gondolhatott másra, aki ismeri *Jeles András* Monteverdi Birkózókör néven élt társulatának valamely előadását. Aki viszont a csehovi műként nézte az első két felvonást, annak az kissé kiérleletlennek hatott, különösen ha volt szerencséje szembesülni *Ascher Tamás* Katona József Színházbeli Három nővérrel, mely e sorok írójának is az egyetlen autentikus és ismételtelhetetlen színházi alkotás. Jeles tovább gondolta a vidéki kisszerűség csapdájában vergődő — Moszkvába, jövőbe vágyakozó — nővérek zöngicsélve, vijjogva Melis László partitúrája szerint —, milyen lesz az áhított jövő, ez amiénk: forradalmak, ellenforradalmak, éhínségek, holokauszt, gulag-táborok... A lélek hallucinogéniája arra készíti őket, hogy maguk is részesei legyenek az „embrió-zombiktól

(Fotó: Kovács Tibor)

népes kollektív látomásnak; tudatalattijuk szennyeskosarát borítva ki, teszik amit pöre ösztöneik diktáltak volna a „normális életben”, ha az emberi érintkezés közmegegyezéses, olykor lelket nyomorító normái nem kötnék őket. Eddig két díj — lesz több is — félmjelzi a produkciót, melynek első két felvonása is beérett a színházi fesztivál idejére. (Az egészen különleges teljesítő kórus valószínűleg ünneplésben részesült ott.) Úgy gondolom, hogy jó kétszer megnézni a művet, hogy *Eörsi István* gulag-dalainak szövegét és a vízió látványanyagát egyszerre legyünk képesek befogadni. Bótrány is volt? E sorok írója megtanulta, hogy a „bótrányt” a legjobb ajánlólevél egy előadásnak, hiszen ilyen, vagy olyan állásfoglalásra készíti a nézőt, s nem hagyja „ragatlanul” nyelni a (nagy) falatot.

Valószínűleg rendezői elégtelenség miatt és műfaji uniformizáltság feloldandó maradt el Kleist már bemutatás előtt álló drámája, s ehelyett „ugrott be” Anouilh Szeret, nem szeret-je, mely aszinkronban van a jelennek: a promiskuitás, a nyílt szexcentrumok, kukkoldák korában a tegnapi francia középosztály nemi nyomoráról szószátyárkodott, igaz jó színészi színvonalon felvezetve. Viszont humornyeresége volt az évadnak a *Koltai Róbert*-féle Rejtő kabaré; példa értéke van izlésben, mértéktartásban is. Volt két gyermekszínházi bemutató. A bevált Micimackó és az orosz népmese-elemekből írott Biborszínű virág. *Lázár Kati* rendezésében ez utóbbi jó ritmusú, csodákkal kápráztató, igen emberi jätékká vált; előbbinek ezt a régi-új verzióját nem láttam. Hiányzott a stúdiószínház! Kényszerűségből nem volt jelen az évadban *Asher Tamás*, aki az utóbbi években olyan előadásokkal lepett meg bennünket, mint az *Yvonne...*, az *Állatfarm*, az *öngyilkos*. A társulat léte egy időben megkérdőjeleződött, e hasábon ezt a jellemző címet olvastam: „Politikai örvényben a színház”.

A végzős főiskolásokkal megerősített együttesnek mit kívánhatnánk a jövő évadban? A Csiky Gergely Színházat szeretetlenség miatt ne kelljen átkeresztelni Csiky Gergely Kínházra!

Hiszen egyszerre a mi színházunk, Magyarországé, Európáé.

Leskó László